

Πρόγραμμα συμβουλευτικής παρέμβασης σε γονείς παιδιού με ειδικές ανάγκες

Αντωνία Ν. Χαρίση

Εκπαιδευτικός Π.Ε, Μ. Esc,

Υπ. Δρ. ΠΤΔΕ Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας

Εισαγωγή

Ο ρόλος της οικογένειας

Η γέννηση ενός παιδιού έχει ιδιαίτερη σημασία και νόημα σε επίπεδο προσωπικό για καθένα από τους δυο γονείς, αλλά και σε επίπεδο σχέσης τους, αφού δεν παύει να αποτελεί το προϊόν αυτής της σχέσης. Πολλές φορές η γέννηση του παιδιού αποτελεί την αφορμή για ρήξη αυτής της σχέσης, που σχετίζεται και με την ποιότητα της ήδη υπάρχουσας σχέσης. Άλλες φορές, πάλι, η γέννηση ενός παιδιού με ειδικές ανάγκες λειτουργεί ως συνδετικός κρίκος για τους γονείς, τους οποίους φέρνουν πιο κοντά οι ευθύνες, οι ενοχές και η ανάγκη αντιμετώπισης των δυσκολιών (Κοντοπούλου, 2001α).

Ένα παιδί με ειδικές ανάγκες αποτελεί έναν αποδιοργανωτικό παράγοντα, έτσι και αλλιώς, για το σύνολο της οικογένειας και απαιτεί εκ προοιμίου από μέρους της περισσότερο χρόνο για φροντίδα και μεγαλύτερη οικονομική επιβάρυνση. Οι κοινωνικές σχέσεις της οικογένειας διαφοροποιούνται πάντα σε σχέση με τις ανάγκες του παιδιού, η επαγγελματική καριέρα των γονέων επηρεάζεται αρνητικά και η κοινωνική περιθωριοποίηση και η έλλειψη ικανοποιητικών κοινωνικών παροχών κάνουν την αντιμετώπιση του προβλήματος πιο δύσκολη. Οι πρακτικές και κοινωνικές επιπτώσεις του προβλήματος το μετατρέπουν από πρόβλημα κοινωνικών πολιτικών σε πρόβλημα ατομικό των γονέων, οι οποίοι καλούνται να το λύσουν τις περισσότερες φορές μέσα σε αντίξοες συνθήκες.

Σε κάποιες παλαιότερες έρευνες διατυπώθηκε η άποψη ότι η διαφοροποίηση των ρόλων μητέρας και πατέρα είναι πιο έντονη στις οικογένειες παιδιών με ειδικές ανάγκες. Λίγο αργότερα, όμως, ανατράπηκε η άποψη αυτή, αφού υποστηρίχτηκε ότι οι ομοιότητες των οικογενειών παιδιών με και χωρίς ειδικές ανάγκες είναι πολύ περισσότερες από τις διαφορές. Παρ' όλα αυτά, όμως, θα πρέπει να ληφθούν σοβαρά υπόψη οι ιδιαίτερα αγχογόνες καταστάσεις και η επίδραση που αυτές ασκούν στις οικογένειες παιδιών με ειδικές ανάγκες. Οι πε-

ρισσότερες έρευνες μέχρι σήμερα που αφορούν τη διερεύνηση της σχέσης του παιδιού με ειδικές ανάγκες και της οικογένειάς του δίνουν ιδιαίτερη βαρύτητα στη διερεύνηση της σχέσης του παιδιού με τη μητέρα, γιατί η μητέρα έχει τον κύριο ρόλο και ασχολείται περισσότερο με την καθημερινή φροντίδα και την εξέλιξη του παιδιού (Ναζίρη, 1995).

Ο ρόλος του σχολείου και του εκπαιδευτικού

Η μετάβαση του παιδιού από το οικογενειακό πλαίσιο στο πλαίσιο του σχολείου, νηπιαγωγείου ή παιδικού σταθμού, είναι ένα σημαντικό στάδιο στον οικογενειακό κύκλο της ζωής. Παιδί και γονείς βιώνουν στη φάση αυτή μια έντονη συναισθηματική εμπειρία. Η ανάγκη αναγνώρισης του προβλήματος του παιδιού γίνεται πλέον πιεστική. Η ζωή του παιδιού επηρεάζεται πλέον από τις σχέσεις του με άλλους σημαντικούς ενήλικες, όπως είναι οι δάσκαλοι, και η εκπαιδευτική διαδικασία που στηρίζεται στην επίδοση, την κατηγοριοποίηση και τη σύγκριση προκαλεί κρίση στους γονείς (Κοντοπούλου, 2001).

Η συμβουλευτική που παρέχει το σχολείο στους γονείς πρέπει να βασίζεται στην αναγνώριση των δυσκολιών που αντιμετωπίζουν σε διάφορα επίπεδα και παίζει σημαντικό ρόλο στη διαδικασία προσαρμογής τους σε ατομικό και κοινωνικό επίπεδο. Η δυνατότητα να επιτευχθεί μια στενότερη συνεργασία μαζί τους θα πρέπει να απασχολεί έντονα τους εκπαιδευτικούς, καθώς επίσης και η αξιοποίηση όλων των οικογενειακών πόρων και δυνατοτήτων (Carpenter, 2001).

Η σημασία της συμβουλευτικής παρέμβασης

Η συμβουλευτική είναι ένα εξελισσόμενο κοινωνικό κίνημα που έχει μεγάλο εύρος, το οποίο ξεκινώντας από τις ανάγκες του παιδιού αγγίζει τα μεγάλα κοινωνικά κινήματα που θέλουν να προκαλέσουν αλλαγές στην κοινωνία. Επεκτείνεται έως και τα δικαιώματα των παιδιών και τις νομικές διεκδικήσεις τους, καθώς προσπαθεί να αφυπνίσει την κοινωνία έτσι, ώστε να αποδεχτεί τα παιδιά με ειδικές ανάγκες ως μέλη της που πρέπει να υποστηριχθούν.

Πάρα πολύ συχνά οι γονείς ενός παιδιού με ειδικές ανάγκες αφήνονται αβοήθητοι και αποθαρρύνονται ως προς τη δυνατότητά τους να προσφέρουν εκπαιδευτική και άλλου είδους βοήθεια στο παιδί τους. Συνήθως οι επαγγελματίες είναι αυτοί που αναλαμβάνουν το παιδί τους, παραβλέποντας το γεγονός ότι η συνεργασία με τους γονείς ενός παιδιού με ειδικές ανάγκες είναι πρώτης προτεραιότητας και ότι και αυτοί, όπως και όλοι οι γονείς, παίζουν ένα σημαντικό ρόλο στην εκπαίδευση -και όχι μόνο- του παιδιού τους (Montulet, 2001).

Η ιδέα της συνεργασίας, που βασίζεται στη συντροφικότητα και επικεντρώνεται στην αμοιβαία κατανόηση γονιών και επαγγελματιών μέσα από την αλληλεπίδραση, μπορεί να βοηθήσει στην αποτελεσματικότητα των εκπαιδευτικών προγραμμάτων που αφορούν το παιδί. Μέσα από αυτού του είδους τη συνεργασία, η γενικότερη γνώση των επαγγελματιών συνδυάζεται με την εξατομικευμένη γνώση των γονιών, για να προκύψει η σφαιρική αντίληψη της κατάστασης (Peterander, 2001· Duwa, Wells και Lalinde, 1993).

Γενικός στόχος κάθε συμβουλευτικής παρέμβασης είναι να βοηθήσει το παιδί να οδηγηθεί στην αυτονομία και την ανεξαρτησία, γιατί, όπως είναι γνωστό, τα παιδιά με ειδικές ανάγκες, όπως επίσης και οι ενήλικες, είναι ιδιαίτερα ευάλωτα στον υπερπροστατευτισμό και την παρατεταμένη εξάρτηση. Εκείνο, επομένως, που μπορεί να γίνει στο πλαίσιο της συμβουλευτικής παρέμβασης είναι να καταφέρουν οι γονείς να καταστήσουν τα παιδιά τους υπεύθυνα και ικανά άτομα (Τζουριάδου, 1995).

Ένας άλλος στόχος της συμβουλευτικής παρέμβασης είναι να προσφέρει υποστήριξη στην οικογένεια, ώστε να μπορέσει αυτή να λειτουργήσει υποστηρικτικά προς το παιδί της και να ασκήσουν τα ίδια τα μέλη της παρέμβαση στο σπίτι. Οι περισσότεροι γονείς, όπως είναι φυσικό, αγχώνονται και καταθλιβονται όταν πληροφορηθούν ότι το παιδί τους έχει μια μακροχρόνια και σοβαρή αναπηρία, που θα το συνοδεύει σε όλη του τη ζωή. Έτσι, ένας από τους στόχους της συμβουλευτικής είναι να αποφορτίσει συναισθηματικά τους γονείς μέσα από την αποδοχή των αισθημάτων θυμού, αδικίας και ενοχοποίησης, να τους κατευθύνει στη δόμηση θετικών σχέσεων με το παιδί, και να προσπαθήσει να αποδυναμώσει ή και να τροποποιήσει τα αρνητικά συναισθήματά τους. Η αποδοχή της αναπηρίας του παιδιού από τους γονείς του θεωρείται ζωτικής σημασίας για την επιτυχία ενός προγράμματος παρέμβασης.

Μια άλλη, πολύ σημαντική ανάγκη για τους γονείς, στην οποία θα πρέπει να ανταποκριθεί η συμβουλευτική, είναι η πληροφόρηση της οικογένειας για υπηρεσίες και πρακτική βοήθεια, όπως η φύλαξη του παιδιού, η πρόσβαση σε υπηρεσίες, η βοήθεια στο σπίτι κ.ά. Στόχος, επίσης, μιας συμβουλευτικής παρέμβασης θα μπορούσε να είναι η αλλαγή των ισορροπιών μέσα στην οικογένεια και η εξισορρόπηση των αναγκών όλων των μελών της, γιατί, όπως έχει αποδειχτεί με βάση έρευνες, οι οικογένειες που υποστηρίχτηκαν προς αυτή την κατεύθυνση αντεπεξήλθαν καλύτερα στο πρόβλημά τους από εκείνες που τους έλειψε η υποστήριξη (Callias, 1994).

Οι δυσκολίες της παρέμβασης

Για να έχει επιτυχία μια συμβουλευτική παρέμβαση, είναι ανάγκη να βελτιωθούν οι ίδιοι οι επαγγελματίες και να αφυπνιστούν η κοινωνία και οι γονείς. Ένα από τα κύρια προβλήματα που υπάρχουν είναι η έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού με γνώση σε θέματα αποκλίνουσας ανάπτυξης καθώς και εμπειρίας σε εκπαιδευτικά και θεραπευτικά προγράμματα και προγράμματα συμβουλευτικής.

Μια άλλη δυσκολία με τα προγράμματα συμβουλευτικής παρέμβασης είναι η αδυναμία της οικογένειας να αντιληφθεί ότι η βοήθεια και η υποστήριξη που της προσφέρεται μπορεί να είναι γι' αυτή χρήσιμη (Duwa, Wells και Lalinde, 1993), αφού κάθε εξατομικευμένο πρόγραμμα παρέμβασης που αφορά το παιδί και την οικογένεια πρέπει να καταστρώνεται όσο το δυνατό νωρίτερα και να βασίζεται στις ανάγκες και στις προτεραιότητες της οικογένειας, η οποία έχει κάθε δικαίωμα να αποφασίζει για την προσφερόμενη παρέμβαση (Τζουριάδου, 1995).

Επιπλέον, δυσκολίες μπορούν να προκύψουν κατά τη διαδικασία της παρέμβασης από τη συναισθηματική φόρτιση και εμπλοκή του ειδικού στην κατάσταση που καλείται να διαχειριστεί. Ο ειδικός δεν αναλαμβάνει το πρόβλημα προσφέροντας λύσεις ή κάνοντας τους γονείς να νιώσουν ηθικά υπεύθυνοι γι' αυτό, αλλά προσπαθεί να αποσαφηνίσει το πρόβλημα και να βοηθήσει τους γονείς να το δουν από μια άλλη προοπτική (Kroth, 1985· Σάλτζμπεργκερ-Ουϊτενμπεργκ, 1995).

Δυσκολία κατά την εφαρμογή της συμβουλευτικής παρέμβασης μπορεί να προκύψει, επίσης, εξαιτίας της ασυμφωνίας των μελών που συμμετέχουν στην παρέμβαση και των συστημάτων που εμπλέκονται σε αυτή. Οι στάσεις των ειδικών και οι επιθυμίες των γονέων δεν θα πρέπει σε καμία περίπτωση να δημιουργούν τα περιθώρια για ανταγωνιστικές σχέσεις (Lindsey, 2001). Η ωριμότητα και των δύο μερών και η οριοθέτηση των προσδοκιών του ενός προς τον άλλο με βάση την πραγματικότητα μπορεί να δώσουν τη δυνατότητα για επιτυχή έκβαση της πρώτης συνάντησης, η οποία θα σηματοδοτήσει και τη μελλοντική διάθεσή τους για συνεργασία (Σάλτζμπεργκερ-Ουϊτενμπεργκ, 1995· Provence, 1995).

Παρέμβαση

Γενικά

Κατά την υλοποίηση της εκπαιδευτικής παρέμβασής μας με το παιδί, η οικογένειά του θεωρήθηκε, επίσης, στόχος για τον προγραμματισμό και την παροχή υπηρεσιών και στήριξης, αφού η παρέμβαση θα πρέπει να ενδυναμώνει την ικανότητα της οικογένειας να αντιμετωπίζει τις ανάγκες του παιδιού, αλλά και τις δικές της.

Η μορφή συνεργασίας που εμείς στηρίζουμε βασίζεται στη «συντροφικότητα» (Peterander, 2001), πράγμα που σημαίνει ότι δόθηκε ιδιαίτερη βαρύτητα στις απόψεις και τις προσδοκίες των γονέων σε ό,τι αφορά το πρόβλημα του παιδιού τους. Οι γονείς δεν θεωρήθηκαν απλοί δέκτες πληροφοριών, βοηθοί, εκπαιδευόμενοι ή ασθενείς, αλλά σύντροφοι μέσα σε μια σχέση αμοιβαιότητας, με σκοπό έναν ικανοποιητικό τρόπο προσαρμογής και αποδοχής του παιδιού και γενικότερα τη βελτίωση της ποιότητας της ζωής τους (Κοντοπούλου, 2002).

Στο πλαίσιο της δικής μας παρέμβασης έγινε προσπάθεια να αξιοποιηθούν οι δυνατότητες και οι πόροι που διέθετε η οικογένεια, καθώς και η παράλληλη στήριξή της και στήριξη του παιδιού από άποψη παιδαγωγική, κοινωνική και ψυχολογική. Η εκπαιδευτικός που πραγματοποίησε τη συγκεκριμένη παρέμβαση με το παιδί λειτούργησε και ως σύμβουλος για την οικογένεια προσφέροντάς της στήριξη. Σε μια τέτοιου είδους ολιστική οικογενειοκεντρική προσέγγιση, όπως τη δική μας, δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση και στη συνεργασία με άλλους ειδικούς, όπως τον δάσκαλο του Τμήματος Ένταξης όπου φοιτούσε το παιδί καθώς και τον διευθυντή του ΚΕΕΔΥ του νομού.

Το πρόγραμμά μας αναπτύχθηκε στην περιοχή της Νάουσας το Μάρτιο του 2006 και διάρκεσε μέχρι τις αρχές του Ιουνίου. Οι συναντήσεις με τη μητέρα

που έγιναν ήταν οκτώ και υπήρξαν και δυο τηλεφωνικές επικοινωνίες. Είχαμε επίσης και μία τηλεφωνική επικοινωνία με τον πατέρα του παιδιού.

Στοιχεία περίπτωσης

Ιστορικό

Ο Γιώργος είναι 7 χρόνων και φοιτά στην Α' τάξη. Εκτός από την παρακολούθηση των μαθημάτων της κανονικής τάξης του παρακολουθεί και το πρόγραμμα του τμήματος ένταξης της τάξης του. Οι ώρες φοίτησης στο τμήμα αυτό είναι 5 την εβδομάδα. Όλη σχεδόν τη διδασκαλία της γλώσσας την παρακολουθεί εκεί, αφού έχει εξακριβωμένα προβλήματα στον τομέα αυτόν, τα οποία δεν του επέτρεψαν μέχρι το Μάρτιο της τρέχουσας σχολικής χρονιάς να μάθει ανάγνωση και γραφή. Αυτός ακριβώς ο λόγος οδήγησε στην παραπομπή του στο τμήμα ένταξης και στην υλοποίηση εξειδικευμένου ατομικού προγράμματος παρέμβασης στον τομέα της γλώσσας.

Τα μαθησιακά προβλήματα του Γιώργου ξεκινούν με τη φοίτησή του στο Δημοτικό Σχολείο και σχετίζονται με τις απαιτήσεις του Αναλυτικού Προγράμματος. Ποτέ πριν, κατά την προηγούμενη φοίτησή του στο Νηπιαγωγείο, δεν είχαν διαπιστωθεί οποιαδήποτε προβλήματα μάθησης και ποτέ δεν έγινε καμιά παραπομπή του παιδιού σε κάποιον ειδικό γι' αυτό. Σε επίπεδο ιατρικού ιστορικού του παιδιού δεν υπήρχαν προβλήματα.

Αξιολόγηση οικογενειακής κατάστασης

Σύμφωνα με το οικογενειοκεντρικό μοντέλο, στη βάση του οποίου αποφασίστηκε να γίνει η συμβουλευτική παρέμβαση, στόχος μας ήταν, σε συνάρτηση με το πρόγραμμα παρέμβασης που αφορούσε τη σχολική μάθηση, η παράλληλη στήριξη της οικογένειας του Γιώργου. Εκείνο που μας ενδιέφερε ήταν να μη λειτουργήσουμε αποσπασματικά και με τρόπο υποκειμενικό απέναντι στους γονείς, αλλά με σχέση ισότητας μαζί τους, όπου καθένας μας θα συνέβαλλε με το δικό του τρόπο στην επίτευξη του θετικού για το παιδί αποτελέσματος που επιδιώκαμε.

Το πρόσωπο από την οικογένεια του Γιώργου με το οποίο κάναμε την πρώτη επαφή και με το οποίο συνεργαστήκαμε και στη συνέχεια ήταν η μητέρα του, η οποία είχε αναλάβει όλη την ευθύνη της διαπαιδαγώγησης και της ενασχόλησης μαζί του. Εκείνο που κάναμε καταρχάς ήταν να αξιολογήσουμε την κατάσταση βασιζόμενοι στη συλλογή πληροφοριών σχετικά με τη δομή της οικογένειας, τις συνθήκες διαβίωσής της, τις κοινωνικές διαστάσεις της οικογενειακής ζωής και τη λειτουργικότητά της, καθώς και τις σχέσεις ανάμεσα στα μέλη της. Μέσα από τη συνέντευξη με τη μητέρα, καθώς και με στοιχεία που μας δόθηκαν από τη δασκάλα της κανονικής τάξης φοίτησης του Γιώργου αλλά και του δασκάλου του τμήματος ένταξης, προσπαθήσαμε να καταγράψουμε τα ψυχοκοινωνικά χαρακτηριστικά του περιβάλλοντος στο οποίο ζει το παιδί έτσι, ώστε να αναδειχτούν τα προβλήματα εκείνα που χρήζουν εξειδικευμένης αντιμετώπισης, οι πόροι και οι δυνατότητες της οικογένειας (Κοντοπούλου, 2002).

Η συνέντευξη με τη μητέρα δεν περιορίστηκε σε αναφορές σε αντικειμενικά στοιχεία, αλλά επικεντρώθηκε στον τρόπο με τον οποίο η ίδια αντιλαμβάνεται το πρόβλημα του παιδιού, πώς το αξιολογεί και πώς το ερμηνεύει. Τα συναισθήματα της μητέρας και τα βιώματα, οι προσδοκίες και οι δυσκολίες της σε σχέση με το παιδί και σε σχέση με τα άλλα μέλη της οικογένειάς της ήταν στοιχεία που αναδύθηκαν. Στόχος μας ήταν να μπορέσουμε να κατανοήσουμε την πραγματικότητα της μητέρας και να διαμορφώσουμε μαζί της μια σχέση βασισμένη στην αποδοχή, την κατανόηση και την ενσυναίσθηση, γιατί όπως όλοι οι γονείς έτσι και η μητέρα του Γιώργου είχε ανάγκη από μια συστηματική ενημέρωση, καθοδήγηση και στήριξη.

Η μητέρα θεωρούσε ότι τα μαθησιακά προβλήματα του Γιώργου θα ήταν πρόσκαιρα και ότι με την επιπλέον βοήθεια που δεχόταν στο τμήμα ένταξης θα τα ξεπερνούσε. Ο άλλος γιος της, άλλωστε, που φοιτούσε στη δευτέρα τάξη, ήταν ένας από τους καλούς μαθητές της τάξης του. Η μητέρα έκανε συγκρίσεις ανάμεσα στις επιδόσεις των δυο της παιδιών απολογούμενη μερικές φορές για αυτό. Η άποψη του συζύγου της, την οποία επαναλάμβανε συχνά και η ίδια, ήταν ότι «ο μικρός είναι τεμπέλης, θέλει να παίζει και βαριέται να διαβάσει». Η εκλογίκευση αυτή, που μετατόπιζε το πρόβλημα των δυσκολιών του παιδιού στο ίδιο και τις συμπεριφορές του, καθησυχάζε τις ανησυχίες της.

Εκείνο που αναδύθηκε έντονα από τη συνέντευξη με την μητέρα ήταν η αίσθησή της ότι «οι παππούδες χαλάνε τον Γιώργο» και το δικό της όνειρο για το παιδί είναι «να γίνει μια μέρα γιατρός». Η ίδια δεν ήξερε για ποιο λόγο της είχε κολλήσει αυτή η ιδέα, αλλά θεωρούσε πως αυτό μπορούσε κάλλιστα να συμβεί. Για τον άντρα της μας είπε πως δεν τον απασχολεί ιδιαίτερα τι θα γίνει στο μέλλον το παιδί, αλλά ο πεθερός της θέλει πάση θυσία να γίνει ο γιος της αγρότης. Φαινόταν έντονα από τα λεγόμενα της μητέρας πως υπέβασκε μία σύγκρουση μεταξύ αυτής και του πεθερού της, η οποία είχε σχέση με τη διάσταση ανάμεσα στις προσδοκίες καθενός τους για το παιδί. Τα συναισθήματα της μητέρας ήταν ανάμεικτα σε σχέση με τους παππούδες. Άλλες φορές τους θεωρούσε σημαντικά οικογενειακά στηρίγματά τους και ότι τους χρωστούσαν πολλά και άλλες φορές πάλι φαινόταν μια σχέση ανταγωνιστική για το παιδί. Ο ανταγωνισμός έδινε στο παιδί αντιφατικά μηνύματα και είχε ως αποτέλεσμα να μην μπορεί να μπει σε ένα πρόγραμμα συστηματικής εργασίας στο σπίτι, και έτσι η βοήθεια της μητέρας σε μαθησιακό επίπεδο στο σπίτι δεν έφερε αποτέλεσμα. Από την άλλη μεριά, σε συναισθηματικό επίπεδο η υποβόσκουσα σύγκρουση είχε να κάνει και με τη διαχείριση των συναισθημάτων του παιδιού, τα οποία διεκδικούσαν αμφότεροι μόνο για τους ίδιους. Η μητέρα, από τη μια, ένιωθε αδύναμη να διαχειριστεί την κατάσταση με το παιδί, αφού δεν μπορούσε να πείσει τους άλλους πως πρέπει να έχουν μια κοινή στάση απέναντί του, και από την άλλη, και σε αντίδραση προς αυτούς, διόγκωνε τις προσδοκίες της γι' αυτό και ήθελε πάση θυσία ο γιος της να γίνει γιατρός και όχι αγρότης, όπως φοβόταν. Η άποψη της μητέρας για τα επαγγέλματα ανταποκρινόταν στην κυρίαρχη άποψη της κοινωνίας μας, που άλλα υποτιμά και άλλα δοξάζει, και ήταν πολύ φυσικό αυτό, αφού το

χαμηλό μορφωτικό επίπεδο της και η σύγκρουση με τον πεθερό της δεν της επέτρεπε να εμβαθύνει σε σχέση με αυτά. Άλλωστε, η περιοχή από όπου κατάγεται και διαμένει η οικογένεια του Γιώργου είναι γνωστή για το χαμηλό μορφωτικό και πολιτιστικό περιβάλλον της. Η κοινωνική καταξίωση μέσα σε αυτή επιτυγχάνεται μόνο με την απόκτηση χρημάτων, ενώ τα μορφωτικά αγαθά για τους περισσότερους εκεί είναι απλησίαστα, αλλά και κατά την άποψή τους αχρείαστα.

Ένα άλλο σημείο που αναδύθηκε κατά τη διάρκεια της συνέντευξης ήταν η σχέση της με το σχολείο του παιδιού και η συνεργασία μαζί του. Από τα λεγόμενά της φάνηκε ότι θα επιθυμούσε μια στενότερη συνεργασία με τους δασκάλους του παιδιού και συχνότερη επαφή μαζί τους. Έδειχνε πως τις αρέσουν οι επισκέψεις στο σχολείο και η συζήτηση με τους δασκάλους για τα παιδιά της. Επιπλέον, θεωρούσε πως είχε ανάγκη από καθοδήγηση σε ζητήματα που αφορούσαν τη δική της συμμετοχή στο πρόγραμμα που υλοποιούνταν με τον Γιώργο. Το γεγονός ότι ο Γιώργος παρακολουθούσε το τμήμα ένταξης δεν την ενοχλούσε καθόλου. Η μητέρα εμπιστευόταν τη δουλειά στο σχολείο και τους ειδικούς, τους οποίους θεωρούσε τους πλέον κατάλληλους για τη συμβουλευτική της στήριξη και τη στήριξη του Γιώργου. Ήταν διαθέσιμη να δεχτεί τις προτάσεις τους και αναγνώριζε πως ό,τι γίνεται με το πρόγραμμα ήταν προς το συμφέρον του παιδιού της.

Οι δάσκαλοι της γενικής και της ειδικής αγωγής μάς πληροφόρησαν ότι πράγματι η μητέρα, όσες φορές κλήθηκε από μέρους τους, ανταποκρίθηκε θετικά στο κάλεσμά τους. Παραδέχτηκαν πως θα μπορούσαν να έχουν, αν το επιδίωκαν, περισσότερη επαφή και σχέση μαζί της και ότι η θετική στάση της οικογένειας για την παραπομπή του παιδιού βοήθησε σημαντικά και τους ίδιους, που δήλωσαν διατεθειμένοι, αν χρειαστεί, να αυξήσουν τη μεταξύ τους αλληλεπίδραση και συνεργασία.

Στόχοι της παρέμβασης

Με δεδομένη την υπάρχουσα κατάσταση και στη βάση των στοιχείων που συλλέξαμε, η παρέμβαση έγινε με κεντρικό στόχο να δείξουμε καταρχάς στη μητέρα τι είναι σημαντικό για το ίδιο το παιδί σε αυτή τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο και για τα επόμενα χρόνια στο σχολείο, και να τη στηρίξουμε έτσι, ώστε να αποφορτιστεί από την ενδοοικογενειακή σύγκρουση, που την τροφοδοτεί με υπέρμετρες για τα δεδομένα του παιδιού φιλοδοξίες, ώστε να έχει πιο ρεαλιστικές φιλοδοξίες.

Επιμέρους στόχοι ορίστηκαν: α) να δούμε τι μπορούμε να κάνουμε με το παιδί, β) να ενισχύσουμε τη σχέση της μητέρας με το σχολείο και να την ενθαρρύνουμε, ώστε να λάβει αυτή πρωτοβουλίες προς την κατεύθυνση αυτή, και γ) να την προετοιμάσουμε για την ενδεχόμενη παραπομπή του παιδιού σε κάποιο διαγνωστικό κέντρο.

Οι τεχνικές που χρησιμοποιήθηκαν ήταν οι εξής:

- Τακτικές συναντήσεις και συζήτηση με τη μητέρα για θέματα που την απα-

σχολούσαν καθώς και τηλεφωνική επικοινωνία μαζί της όσες φορές κρίθηκε απαραίτητο.

- Καθοδήγηση της παιδαγωγού σε εκπαιδευτικά θέματα που αφορούν το παιδί, όπως ο τρόπος εξάσκησης στο σπίτι και υποβοήθησή του στα μαθήματα.
- Καθοδήγηση της μητέρας σε διευκολυντικές διόδους επίλυσης προβλημάτων, όπως της ενεργού εμπλοκής του παιδιού στις δραστηριότητες στο σπίτι.

Παρέμβαση

Η σχέση εμπιστοσύνης και οικειότητας που αναπτύξαμε με τη μητέρα δημιουργήθηκε χωρίς δυσκολία, αφού η μητέρα την είχε ανάγκη και ήταν θετική προς την κατεύθυνση αυτή. Από την πρώτη κιόλας συνάντηση η μητέρα έδειξε ότι εμπιστεύεται την παιδαγωγό και ότι πιστεύει πως το ενδιαφέρον της για το παιδί και την οικογένειά της, γενικότερα, είναι ειλικρινές.

Στη σχέση που αναπτύχθηκε η παιδαγωγός, από τη μεριά της, φρόντισε με διακριτικό τρόπο να οριοθετήσει το ρόλο της και να μην εμπλακεί συναισθηματικά. Μέσα από ενεργή ακρόαση, δίνοντας προσοχή όχι μόνο στη λεκτική έκφραση της μητέρας αλλά και στη μη λεκτική, με κατανόηση και αποδοχή προσπάθησε να κάνει τη μητέρα να νιώσει ότι όχι μόνο όσα έλεγε ήταν σημαντικά για την ίδια και τη βοήθεια προς το παιδί, αλλά και όσα θα μπορούσε να κάνει γι' αυτό (Kroth, 1985). Έτσι, προσπάθησε μέσα από τη συζήτηση και τη χρησιμοποίηση αρκετών παραδειγμάτων να αλλάξει τις προσδοκίες της μητέρας. Μέσα από την προσεκτική της καθοδήγηση οδήγησε τη μητέρα να αντιληφθεί ότι δεν είναι κακό για τους γονείς να έχουν κάποιες προσδοκίες σε σχέση με τα παιδιά τους, αλλά ότι στην προκειμένη περίπτωση ήταν πολύ νωρίς να ασχοληθεί με κάτι τέτοιο. Εκείνο που κυρίως προείχε ήταν να βοηθηθεί ο Γιώργος να ξεπεράσει ή, αν αυτό δεν ήταν δυνατόν, να μετριάσει τις δυσκολίες του. Για την επικοινωνία και τη συνεργασία που αναπτύχθηκε μεταξύ τους χρειάστηκε να δαπανηθεί αρκετός χρόνος, περισσότερος από ό,τι προβλεπόταν στον αρχικό σχεδιασμό της παρέμβασης, αλλά τα αποτελέσματα ήταν ικανοποιητικά.

Στο πλαίσιο της συνεργασίας που αναπτύχθηκε επιδιώχθηκε η καθοδήγηση της μητέρας για δραστηριότητες με το παιδί που αφορούσαν το μαθησιακό τομέα. Η μητέρα καθοδηγήθηκε σε τρόπους παροχής βοήθειας προς το παιδί της και στην ανάπτυξη τεχνικών και χρησιμοποίησης κινήτρων για να εμπλέκει ενεργά τον Γιώργο στις εργασίες του σχολείου που είχε για το σπίτι. Από μέρους της παιδαγωγού δόθηκε η δυνατότητα να αποφορτιστεί συναισθηματικά η μητέρα στη σχέση της με τον πεθερό της και τη διεκδίκηση του παιδιού από μέρους τους και την άμβλυνση της σύγκρουσης.

Η μητέρα, η παιδαγωγός της παρέμβασης, ο δάσκαλος του τμήματος ένταξης και η δασκάλα της κανονικής τάξης του παιδιού από κοινού και μετά από συζήτηση κατέληξαν ότι είναι απαραίτητο για τη θετική μελλοντική εξέλιξη του παιδιού να φοιτήσει για μία επιπλέον σχολική χρονιά στην Α' τάξη, έχοντας ταυτόχρονα την υποστήριξη του ατομικού προγράμματος παρέμβασης που ήδη υλοποιούνταν και το οποίο θα συνεχιζόταν και για την επόμενη χρονιά. Ανέλα-

βε, μάλιστα, να πείσει το παιδί για την αναγκαιότητα αυτής της απόφασης η παιδαγωγός, αφού η μητέρα ζήτησε τη βοήθειά της ως προς αυτό, μεταφέροντάς της τη δυσανεξία του μικρού, όταν άκουσε για την απόφασή τους αυτή.

Αποτελέσματα

Με την εξέλιξη της συμβουλευτικής παρέμβασης τα αποτελέσματα έγιναν σιγά σιγά εμφανή. Η μητέρα μετέτρεψε τις αρχικές προσδοκίες της σε σχέση με το παιδί και έθετε ως πρώτη προτεραιότητα την καλύτερευση της σχολικής του επίδοσης και τη δική της προσωπική υποστήριξη προς την κατεύθυνση αυτή. Εκπαιδεύτηκε σε τρόπους βοήθειας προς το παιδί και ενίσχυσε την προσωπική της σχέση μαζί του μέσα από την αποδοχή του προβλήματός του. Αποδέχτηκε, επίσης, τη διαθεσιμότητα του παππού και αποδεσμεύτηκε από τη διάθεση σύγκρουσης μαζί του και την ανταγωνιστικότητα στη σχέση τους. Η σημασία της δικής της παρουσίας και συμπαράστασης προς το παιδί που αναδείχθηκε δημιούργησε την εξισορρόπηση στη μεταξύ τους σχέση. Η εξέλιξη αυτή έκανε τη μητέρα να σκέφτεται πως θα μπορούσε, με τη συμπαράσταση του συζύγου και των γονιών του, να ασχοληθεί με την κομμωτική τέχνη, που είχε εγκαταλείψει με το γάμο της και η οποία θα μπορούσε σε μια μόνιμη βάση να προσφέρει οικονομικά οφέλη στην οικογένεια και να δώσει στην ίδια μια προοπτική.

Ένας επιπλέον εξειδικευμένος στόχος που τέθηκε κατά τη διάρκεια της παρέμβασης ήταν η αποδοχή, από μέρους της μητέρας, της παραπομπής τον επόμενο Σεπτέμβριο του παιδιού στο ΚΕΔΔΥ του νομού, για να γίνει αξιολόγηση των δυσκολιών του και κατάρτιση του υποστηρικτικού του προγράμματος για την επόμενη σχολική χρονιά.

Ένα ακόμη στοιχείο που βοήθησε στη θετική εξέλιξη της συμβουλευτικής παρέμβασης ήταν και η θετική εξέλιξη των επιδόσεων του παιδιού από τον καιρό που ξεκίνησε η παρέμβαση. Βλέποντας η μητέρα αυτή την εξέλιξη ένιωθε ασφαλής από την προσφερόμενη βοήθεια στο παιδί της και περισσότερο ικανή και χρήσιμη στην υποστήριξη που η ίδια του παρείχε. Η συνεργασία της, επίσης, με τους ειδικούς έδειξε να την κολακεύει ιδιαίτερα, καθώς ο χώρος του σχολείου αξιοποιήθηκε για τις τακτές με την παιδαγωγό συναντήσεις αλλά και με τους άλλους ειδικούς. Επίσης, έδειξε να της αρέσει ιδιαίτερα η σχέση ισοτιμίας που μοιραζόταν μαζί μας και η αντιμετώπισή της από μέρους μας. Οι επισκέψεις στο σχολείο είχαν για την ίδια, γεγονός που παραδέχτηκε, άλλωστε, την υπόσταση μιας κοινωνικής αλλά ταυτόχρονα και επαγγελματικής εξόδου, και την ευχαριστούσαν.

Μετά από αυτό, η παιδαγωγός έκρινε σκόπιμο να ασχοληθεί με την επιπλέον σχέση και σύνδεση της μητέρας με το σχολείο, που ήταν άλλωστε και ένας από τους επιμέρους στόχους της παρέμβασης. Μετά από προσυνηνόηση και συνεργασία με τον δάσκαλο του τμήματος ένταξης, κανονίστηκε μια ιδιαίτερη συνάντηση της μητέρας μαζί του. Σκοπός αυτής της συνάντησης ήταν η διαβεβαίωση από μέρους του ότι, αφού η παρέμβαση που αφορά το παιδί θα συνεχιζό-

ταν και την επόμενη σχολική χρονιά, θα συνεχιζόταν και η δική της καθοδήγηση και συνεργασία μαζί του, εφόσον η ειδική παιδαγωγός που έκανε μαζί της τη συμβουλευτική παρέμβαση θα αποχωρούσε από την όλη διαδικασία.

Συμπεράσματα - προτάσεις

Η αντιμετώπιση των δυσκολιών ενός παιδιού και η αποτελεσματική παρέμβαση στηρίζονται κατά κύριο λόγο στην πολύπλευρη αντιμετώπιση του παιδιού και του περιβάλλοντός του. Εκείνο στο οποίο κυρίως θα θέλαμε να εστιάσουμε την προσοχή μας είναι η συνεργασία των ειδικών ως στοιχείο καθοριστικό της όλης διαδικασίας, της εξέλιξής της και των αποτελεσμάτων της (Κοντοπούλου, 2001β).

Η καλή σχέση μεταξύ επαγγελματιών και οικογένειας είναι το κλειδί για ένα επιτυχημένο πρόγραμμα παρέμβασης. Η θετική εμπειρία των γονιών από τη συνεργασία τους με επαγγελματίες δημιουργεί θετική στάση για συμμετοχή και σε μελλοντικά προγράμματα (Mac William, Winton και Crais, 1996). Είναι, επίσης, απαραίτητο οι επαγγελματίες που θα ασχοληθούν με το παιδί και την οικογένειά του και κυρίως αυτός που θα αναλάβει τη συμβουλευτική παρέμβαση με τους γονείς να κατανοήσουν όλες τις παραμέτρους που επηρεάζουν τις συμπεριφορές της οικογένειας και τις αποφάσεις που αφορούν το παιδί της (Duwa, Wells και Lalinde, 1993).

Οι αποτελεσματικοί, στη βοήθεια και υποστήριξη που προσφέρουν, εκπαιδευτικοί πρέπει να έχουν επαρκείς και εξειδικευμένες γνώσεις, που αφορούν το επιστημονικό πεδίο εργασίας τους και, το λιγότερο, στοιχειώδη γνώση της δυναμικής της οικογένειας, της αναπηρίας και του πώς ένα παιδί με αναπηρία επηρεάζει τη λειτουργικότητα της οικογένειας. Επιπλέον, θα πρέπει να αντιμετωπίζουν τους ανθρώπους που καλούνται να βοηθήσουν περισσότερο ως ικανούς και όχι ανίκανους, ως άξιους και όχι ως ανάξιους, ως ανεξάρτητους και όχι ως εξαρτημένους, ως χρήσιμους και όχι ως άχρηστους. Να έχουν οι ίδιοι αυτοπεποίθηση, θέληση και εντιμότητα, καθώς και να νιώθουν προσωπικά ικανοί να αντεπεξέλθουν κατά την εργασία τους (Seligman και Darling, 1989). Ο εκπαιδευτικός που θα κληθεί να υλοποιήσει μια συμβουλευτική παρέμβαση πρέπει να έχει συνεχώς υπόψη του πως το άτομο αποτελεί μοναδική του έγνοια και φροντίδα, και ότι ο δικός του ρόλος είναι σημαντικός τότε μόνο, όταν διευκολύνει τη συμβουλευτική διεργασία προσδιορίζοντας τις περιοχές σύγκρουσης και προβλημάτων, και βοηθάει στην επίλυσή τους.

Βιβλιογραφία

- Callias, M. (1994). Δουλεύοντας με γονείς παιδιών με ειδικές ανάγκες. Στο *Άτομα με Ειδικές Ανάγκες* (τόμος Α'), Καΐλα, Μ. - Πολεμικός, Ν. - Φιλίππου, Γ., Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Carpenter, B. (2001). Πρώιμη Παρέμβαση και καθορισμός παιδιών σε επικινδυνότητα. Στο Τζουριάδου, Μ. (επιμ.) *Πρώιμη Παρέμβαση: Σύγχρονες τάσεις και προοπτικές*, σ. 184-198. Θεσσαλονίκη: Προμηθείς.

- Donald, B. - Bailey, Jr. - Henderson, L.W. (1993). Traditions in Family Assessment Toward and Inquire-Oriented, Reflective Model. In Bryant, B. - Graham, M.: *Implementing early intervention*, σ. 124-147. N. York: Guilford Press.
- Duwa, S.M. - Wells, C. - Lalande, P. (1993). In Bryant, B. - Graham, M., *Implementing early intervention*, σ. 92-123. N. York: Guilford Press.
- Κοντοπούλου, Μ. (2001α). Συμβουλευτική γονέων στα πλαίσια της πρώιμης παρέμβασης: Η συμβολή των εκπαιδευτικών. Στο: Τζουριάδου, Μ. (επιμ.) *Πρώιμη Παρέμβαση: Σύγχρονες τάσεις και προοπτικές*, σ. 160-183. Θεσσαλονίκη: Προμηθεύς.
- Κοντοπούλου, Μ. (2001β). *Η μοναχική πορεία του γονιού ενός «ανάπηρου» παιδιού*. Στο: *Πρακτικά του Πανελληνίου Συνεδρίου Ψυχολογικής Έρευνας*. Αλεξανδρούπολη, Μάιος 2001.
- Κοντοπούλου, Μ. (2002). *Η συμβολή της Κλινικής Ψυχολογίας στην ψυχοκοινωνική ανάπτυξη των παιδιών και εφήβων* (εισήγηση σε διημερίδα), Βόλος.
- Kroth, R. (1985). *Communicating with parents of exceptional children*. London: Love Publishing Company.
- Lindsey, R. (2001). Ζητήματα που αφορούν στη συμβουλευτική διεργασία με σχολεία πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Στο: Dowling, E. - Osborn, E. (επιμ.), *Η οικογένεια και το σχολείο*, σ. 273-302. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Mac William, P.J. - Winton, P.J. - Crais, E. (1996). *Practical Strategies for Family-Centered Intervention*. London: Singular Publishing Groups.
- Montulet, I. (2001). Οι υπηρεσίες πρώιμης παρέμβασης για οικογένειες παιδιών με νοητικό πρόβλημα στην γαλλόφωνη περιοχή του Βελγίου. Στο: Τζουριάδου, Μ. (επιμ.), *Πρώιμη Παρέμβαση: Σύγχρονες τάσεις και προοπτικές* (σ. 199-208). Θεσσαλονίκη: Προμηθεύς.
- Ναζίρη, Δ. (1995). Πατέρας και παιδί με ειδικές ανάγκες. Στο: *Άτομα με Ειδικές Ανάγκες (τόμος Α')*, Καϊλα, Μ - Πολεμικός, Ν. - Φιλίππου, Γ., σ. 156-162. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Peterander, F. (2001). Η καλύτερη ποιότητα συνεργασίας ανάμεσα σε γονείς και επαγγελματίες στην πρώιμη παρέμβαση. Στο: Τζουριάδου, Μ. (επιμ.) *Πρώιμη Παρέμβαση: Σύγχρονες τάσεις και προοπτικές*, σ. 209-232. Θεσσαλονίκη: Προμηθεύς.
- Provence, S. (1995). Interactional issues: Infants, parents, professionals. In J. Blackman, *Working with families in Early Intervention*, σ. 15-23. Maryland: Aspen Publication.
- Σάλτζμπεργκερ-Ουϊτενμπεργκ, Ι. (1995). *Η αυτογνωσία από ψυχαναλυτική θεώρηση και οι ανθρώπινες σχέσεις: Μια κλαϊνική προσέγγιση*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Seligman, M. - Darling, R.B. (1989). *Ordinary Families Special Children*. N. York: Guilford.
- Τζουριάδου, Μ. (1995). *Παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες*. Θεσσαλονίκη: Προμηθεύς.

